

A M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM
BARÁTAI EGYESÜLETÉNEK
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁBAN TARTOTT
E L Ö A ö Á S O K L

18

A NEMZETISZOCIALISTA NÉMET- ORSZÁG ÉS A NEMZETKÖZI JOG

IRTA ÉS A JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLY
1935. DEC. HÓ 17. NAPJÁN TARTOTT ÜLÉSÉN ELŐADTA

Dr. BUZA LÁSZLÓ

EGYETEMI NY. R. TANÁR

S Z E G E D
SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1936

Carl *Schmitt* „Nemzetiszocializmus és a nemzetközi jog” című tanulmányában azt mondja, hogy, ha egy olyan jelentős nép mint a német, belsőleg megváltozik, más belső állami struktúrát és új lelkiséget nyert, akkor maga az egész nemzetközi jogközösség is megváltozik.

Ebben az állításban annyi mindenestre igaz, hogy ha a nemzetközi jogközösségnek egy jelentős politikai súllyal bíró tagja mélyreható belső átalakuláson megy át, az nem marad hatás nélkül a nemzetközi jogközösségre és a nemzetközi jogra sem. A hatályban lévő nemzetközi alkotmány értelmében, mely az állami szuverenitás princípiumán épül fel, az államok nemcsak tagjai, hanem egyszersmind legfontosabb szervei is a nemzetközi jogközösségnek, ők a jogalkotás szervei: az államot kötelező nemzetközi jogszabály az ő hozzájárulása nélkül nem jöhet létre. Ők a nemzetközi végrehajtás szervei, mert minden szuverén állam önmaga gondoskodik a nemzetközi jogszabályoknak területén való végrehajtásáról. Végül épen az állami szuverenitás elvénél fogva az államok jelentékeny befolyást gyakorolnak, önmagukat illetően, a nemzetközi bírászkodásra is.

Az államok belső átalakulása nem jelenti közvetlenül és szükségképen a nemzeti jogközösség jogi szervezetének módosulását. De mindenestre befolyással van arra a szellemre, melyben a nemzetközi jogszabályok érvényesülnek s különösen a nemzetközi jog jövőbeli alakulására. A helyzet körülbelül ugyanaz, mint az állami életben a rendszerváltozást jelentő

kormány változás. Az alkotmányjog formailag nem változik, de gyakorlati alkalmazásában mégis egészen más lesz s különösen egészen új irányt vesz a jogrend jövőbeli alakítása.

A német nemzetiszocializmus tehát mindenesetre olyan probléma, mely a nemzetközi jogászt is igen közelről érinti.

A nemzetközi jog háború-utáni alakulására döntő befolyást gyakorolt a mindenkori német-francia viszony. A Briand—Stresemann-féle békés közeledésnek épen úgy meg vannak a tételes nemzetközi jogi nyomai, mint a német-francia eltávolodásnak. A kérdés most az, hogy a nemzetközi jog fejlődésének nyugtalanul mozgó iránytűjét a nemzetiszocializmus milyen irányban fogja kilendíteni.

A nemzetközi jog a jog összes ágai közt leginkább politikai jellegű jog, ami alatt azt értem, hogy a nemzetközi jogszabályok megalkotásánál a politikai szempontok legnagyobb, mértékben játszanak döntő szerepet. Minden állam saját érdekeinek biztosítására törekszik. A nemzetközi közérdek sokkal bizonytalanabb és gyöngébb, semhogy a nemzetközi jogalkotás irányát meghatározhatná.

A nemzetközi jog-alkotás természeténél fogva kompromisszumokkal dolgozik, mert csak az érdekelt államok közös megegyezése alkothat őket kötelező nemzetközi jogot. A nemzetközi jogalkotást ennek következtében minden államra nézve két tényező határozza meg: egyrészt saját érdeke, másrészt a többi jogalkotó államhoz való erőviszonya. Ettől az erőviszonytól függ, hogy saját állami érdekét a nemzetközi jogalkotás útján hogyan és milyen mértékben tudja biztosítani.

Ezek az erőviszonyok az idők folyamán változnak s ennek megfelelően természetesen változik a nemzetközi jogalkotás őt érintő problémáival szemben az egyes államok magatartása is.

Ezt nem szabad szem elől téveszteni akkor, amikor a nemzetiszocializmusnak a nemzetközi joggal szemben elfoglalt álláspontját vizsgáljuk. Hogy mi ma a Harmadik Birodalom álláspontja a nemzetközi joggal s különösen annak egyes problémáival szemben, azt meg tudjuk állapítani. De arra, hogy ez az álláspont mikor és milyen értelemben változik meg, már nem adhatunk feleletet. Legfeljebb azt konstatálhatjuk, hogy a nemzetiszocializmusnak, mint világnézeti és politikai rendszernek lényegéből és alapelveiből minő tételek vezethetők le — ameny-

nyiben ez a rendszer általános érvényre jut — az államok jövő nemzetközi helyzetét illetően.

A nemzetiszocializmus és a nemzetközi jog viszonya tehát nem egységes probléma, hanem a dolog természete szerint két részre oszlik: az egyik a Harmadik Birodalom álláspontja de lege lata a tételes nemzetközi joggal szemben, a második de lege ferenda a nemzetiszocializmus szellemének megfelelő nemzetközi jog képe.

I.

A Harmadik Birodalom álláspontját a nemzetközi joggal szemben egyrésztől Hitler Adolf vezér és birodalmi kancellár hivatalos nyilatkozataiból, másrésztől a német birodalmi kormány tényeiből állapíthatjuk meg.

Ami a hivatalos nyilatkozatokat illeti, Hitlernek különösen két beszéde jön figyelembe melyekben a Németbirodalom külpolitikai álláspontját körvonalozta. Mindkettő a birodalmi gyűlésen hangzott el. Az első 1933 május 17-én,² a második 1935 május 21-én.³

Az 1933 május 17.-i beszéd nagyon határozottan juttatja azt az álláspontot kifejezésre, hogy a birodalmi kormány a nemzetközi jogot magára nézve kötelezőnek ismeri el.⁴

Kifejezetten elismeri még a versailles-i szerződés kötelező erejét is. A versailles-i szerződés nem oldotta ugyan meg azt a feladatot, hogy az európai békés, együttműködés állandó alapja legyen „Ennek dacára — így szól a nyilatkozat — egyetlen német kormány sem fog önmagától olyan egyezményt megszegni, mely csak egy jobbal való helyettesítés útján helyezhető hatályon kívül”. „De — folytatja tovább — az ilyen szerződés jogi jellegét általánosan el kell ismerni. Nem csak a győzőnek van igénye az abban neki adott jogokra, hanem a legyőzöttek is. Az a jog pedig, hogy a szerződés revíziója követelhető, magában a szerződésben biztosítva van”.⁵

² Die Reden Hitlers als Kanzler. München 1934. 53. és k. 1.

³ V. ö. 13 Punkte des Führers und Reichskanzlers Hitler in der Reichstagsrede vom 21. 5. 35. Völkerbund und Völkerrecht. 2. Jahrgang 1935. 212-215. lap.

⁴ V. ö. *Rüchland*: Staatsverträge und nationalsozialistische Rechtsauffassung. Zeitschrift für Völkerrecht XVIII. Band 1934. 133. és k., különösen 142. lap.

⁵ Die Reden Hitlers als Kanzler. München 1934. 55. lap.

Ez a nyilatkozat a versailles-i szerződés kötelező erejének elismerése melleit annak nemzetközi jogszerű revízióját jelöli meg a német külpolitika sarkalatos pontjaként, tehát legszigorúbban a nemzetközi jog tiszteletben tartásának szándékát deklarálja.

A revízió célja gyanánt Hitler már ebben a beszédében is az összes népek valóságos és őszinte egyenjogúságának biztosítását állítja fel,⁶ annak az állapotnak megváltoztatását, mely „a győző és a legyőzött fogalmát az új nemzetközi jog-és társadalmi rend formális alapjává tette.”⁷

À nemzetközi jog tiszteletben tartását jelentő békeszándékot juttatja kifejezésre a birodalmi kormány 1933 okt. 14.-i kiáltványának következő mondata is: „A német birodalmi kormány és a német nép elveti az erőszakot, mint alkalmatlan eszközt az ellentéteknek a fennálló nemzetközi jogközösségen belül való elintézésére”.⁸

1935 május 21.-i birodalmi gyűlési beszédét Hitler már mint' vezér tartotta az 1935 márc. 16.-l új német védőtörvény kihirdetése, után. Ebben a beszédben nyomatékosan hangsúlyozta, hogy Németország a versailles-i szerződésnek csak katonai, rendelkezései alól szabadította fel magát, melyek a többi államok -lefégyverzési kötelezettségének nem teljesítése folytán Németországot jogellenesen, már csak mint egyoldalú kötelezettségek terhelték. Ünnepelesen kijelentette, hogy a német kormány a versailles-i szerződés összes többi rendelkezéseit, — ideértve a területi határozatokat is — feltétlenül tiszteletben tartja s az idők változása folytán elkerülhetetlen revíziókat csak békés megegyezés útján akarja keresztülvinni.

A német birodalmi kormány — mondja a nyilatkozat — nem fog olyan szerződést aláírni, melyet teljesíthetetlennek tart. De viszont a legpontosabban be fog tartani minden önként aláírt szerződést, meg ha az az ő hatalomra jutása előtt kötött is meg. Különösen teljesíteni fogja a locarnoi szerződésből folyó kötelezettségeit, mindaddig, míg e szerződést a többi felek is elismerik kötelezőnek magukra nézve. A német birodalmi kor-

⁶ I. m. 54. lap.

⁷ I. m. 53. lap.

⁸ Die Reden Hitlers für Gleichberechtigung und Frieden. München 1934. 7. lap.

mány mindenkor hajlandó a kollektív együttműködés olyan rendszeréhez csatlakozni, mely az európai békét biztosítja, szükségesnek tartja azonban, hogy az állandó fejlődés törvényére a szerződéses revízió lehetőségének biztosításával tekintettel legyenek. Elvileg hajlandó a szomszédos államokkal megemeltámadási szerződéseket kötni s azokat mindama rendelkezésekkel kiegészíteni, melyek a hadviselők izolálását s a hadszíntér lokalizálását célozzák. Hajlandó olyan nemzetközi egyezményhez is hozzájárulni, amely hatékony módon eltilt és lehetetlenné tesz minden kívülről jövő beavatkozási kísérletet az állam ügyeibe.”

Ezek szerint a nyilatkozatok szerint a Harmadik Birodalom kormánya nemcsak a fennálló nemzetközi jogi szabályok tiszteletben tartására vállalt ünnepélyes kötelezettséget, hanem hajlandónak nyilatkozott a nemzetközi jog olyan irányú továbbfejlesztésére is, mely az erőszak elvernek kizárásával a nemzetek békés együttélésének lehetőségét fokozza.

Az általános bizalmatlanságnak abban a sajnálatos légkörben, mely a nemzetközi életet a mai válságos helyzetbe sodorta, önként felmerül a kérdés, lehet-e őszintéknek tekinteni ezeket a nyilatkozatokat? Lehet-e biztosan építeni a Harmadik Birodalom békés szándékaira s arra, hogy a nemzetközi jog rendelkezéseit feltétlenül tiszteletben fogja tartani?

Ebben a kérdésben elágazók lehetnek a vélemények. Egy azonban bizonyos, hogy a német birodalmi kormány magatartása, legalább eddig, ezekkel a nyilatkozatokkal a legtökéletesebb összhangban áll. Nincs egyetlen ténye sem, mely a nemzetközi joggal való szembehelyezkedést jelentené.

Két döntőjelentőségű tény van, melyet ebből a szempontból külön vizsgálat tárgyává kell tennem: *a)* az egyik Németországnak a Nemzetek Szövetségéből való kilépése, illetőleg a Lefegyverzési Konferencia egyidejű elhagyása, *b)* a másik a már említett új véderőtörvény kiadása.

a) Németország 1933 október havában lépett ki a Nemzetek Szövetségéből s hagyta ott a Lefegyverzési Konferenciát. Ezt a lépését politikailag, a nemzetek közötti együttműködés szempontjából különbözőképpen lehet értékelni, felmerülhet még az a kérdés is, hogy magának Németországnak a szempontjából

⁹ V. ö. Völkerbund und Völkerrecht 2. Jahrgang, 212-215. lap.

helyes volt a kilépés és a Lefegyverzési Konferencia elhagyása.¹⁰ Egy azonban bizonyos, hogy Németország a Lefegyverzési Konferencia elhagyásával s a Nemzetek Szövetségéből való kilépéssel semminemű nemzetközi kötelezettségét nem sértette meg.

A Nemzetek Szövetségéről szóló Egyezségokmány értelmében (1. cikk. 3. pont.) „a Szövetség bármelyik tagja két évi előzetes felmondás után kiléphet a Szövetségből, feltéve, hogy a kilépés időpontjáig: teljesítette valamennyi nemzetközi kötelezettséget, ideértve a jelen Egyezségokmányból folyó kötelezettségeket is”. *Németország ezzel a jogával élt, mikor 1933 okt 19-én kilépését bejelentette.*¹¹

Hasonlóképen nem volt nemzetközi jogellenes a Lefegyverzési Konferenciáról való visszavonulása sem. A német kormány Henderson-nak, a Lefegyverzési Konferencia elnökének, már 1932 szept. 12-én bejelentette, hogy a Konferencia általános bizottsága által július 23-án hozott határozat következtében, mely a "lefeegyverzés kérdésében hozott megelőző megállapodásoknak, azaz a békeszerződések idevonatkozó rendelkezéseinek hatályát érintetlenül hagyta, a Konferencia további munkájában nem vesz részt mindaddig, míg Németország egyenjogúságának kérdése megnyugtató módon tisztázást nem nyer.¹²

Németország visszatérése ügyében a nagyhatalmak genfi delegátusai között tárgyalások indultak meg s ezek a tárgyalások a december 11.-i ú. n. öthatalmi nyilatkozathoz vezettek.¹³

E nyilatkozatban az angol, francia és olasz kormányok kijelentették, hogy a Lefegyverzési Konferenciának biztosítania kell Németország s a többi szerződés által már leszerelt állam számára az egyenjogúságot, olyan rendszer keretén"belül, mely valamennyi nemzetnek biztonságot nyújt. Megállapították, hogy a leszerelési egyezménynek valamennyi államra ki kell mondani a fegyverkezés korlátozását s megállapodtak abban is, hogy az egyenjogúsági elv alkalmazásának módja a Lefegyverzési

¹⁰ Az 1933 november 12-én megejtett népszavazás a kilépést óriási többséggel helyeselte.

¹¹ A főtitkár ezt a bejelentést okt. 21-én tudomásul vette. Société des Nations. Journal Officiel. XV. année. 1934. 16. lap.

¹² V. ö. Résumé Mensuel des travaux de la S. d. N. Volume XII. 1932. 353. es k. 1.

¹³ Lásd e nyilatkozat szövegét Revue générale de droit intern. public. Tome XL. 1933. 653-654. lap.

Konferencián lesz megbeszélendő. Németország e biztosítékok alapján kijelentette, hogy kész a Lefegyverzési Konferenciára visszatérni.

A nyilatkozat utolsó pontjában az Az Egyesült Államok, Nagybritannia, Franciaország, Németország és Olaszország (az öt hatalom) kormányai kijelentették abbeli határozott szándékukat, hogy a Konferencián képviselt többi államokkal együttműködnek olyan egyezmény megkötésének biztosítására, mely a fegyverkezések lényeges csökkentését és korlátozását életbe lépteti s a további korlátozások érdekében későbbi revíziót is biztosít.

Németország ennek az öthatalmi nyilatkozatnak az alapján visszatért a Lefegyverzési Konferenciára. A Lefegyverzési Konferencián azonban újabb nehézségek merültek fel, melyeknek felidézésében, kétségkívül szerepet játszott Hitlernek időközben — 1933 január 30-án — bekövetkezett uralomra jutása, illetőleg az ez által kiváltott bizalmatlanság is. Az angol kormány által előterjesztett egyezménytervezetre nézve, mely az összes államok fegyverkezésének korlátozását kimondta volna, a nagyhatalmak közt abban történt megállapodás, hogy annak hatálya 8 évre és pedig két egyenként 4 éves periódusra szóljon. Az első 4 éves periódus az adaptálás idejeként tervezetett, mely alatt megállapíthatnák, hogy az ellenőrzés. rendszere hatékonyan működik-e. Az egyezményben előírt korlátozások csak a második periódusban érvényesültek volna.¹⁴

Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy Németország fegyverkezési egyenjogúságának tényleges realizálása 4 évvel elhalasztott. Ilyen körülmények közt jelentette be Neurath német külügyminiszter, kormánya nevében, nov. 9-én, hogy Németország a Konferencia további munkálataiban nem vesz, részt, mert máivéglegesen megállapítható, hogy az egyetlen feladatát t. i. az általános lefegyverzést nem tudja megoldani s nyilvánvaló az is, hogy a Konferencia kudarca kizárólag annak tulajdonítható, hogy a hatalmasan felfegyverzett államok nem akarják a Lefegyverzésre” vonatkozó szerződéses kötelezettségüket teljesíteni.¹⁵

¹³M v 1 XIII. Année

¹⁴V. o. Résumé Mensuel des travaux de la S. d. N.

1933. 277. es k. 1.

¹⁵U. o. 279—280. lap.

Németországgal szemben kifogásolták, hogy akkor hagyta ott a Lefegyverzési Konferenciát, mikor az általános egyezmény elfogadása már biztosítottnak látszott s ezzel a Konferencia sikerét meghiúsította. Ez a vád figyelmen kívül hagyja azt, hogy az egyezménytervezetnek olyan elgondolás szolgált alapul, melyet Németország nem fogadhatott el, mert, ha meghatározott időre is, továbbra is fenntartotta volna a fegyverkezés terén a győző és a legyőzött államok közti különbséget. Legalább is nyílt kérdés tehát, hogy a Konferencia kudarcáért kit kell felelőssé tenni.

Az különben is semmiképen nem nemzetközi jogellenes magatartás, ha az állam nem járul hozzá egy kérdésnek őt ki nem elégitő nemzetközi jogi szabályozásához. Ilyen kötelezettséget Németország az öthatalmi nyilatkozat alapján sem vállalt. Kötelezettsége kifejezetten csak a Konferenciára való visszatérésre vonatkozott. Nagybritannia, Franciaország és Olaszország viszont e nyilatkozatban kötelezettséget vállalt, hogy Németország és a többi szerződéssel leszerelt állam részére az egyenjogúságot biztosítani fogja. Igaz, hogy annak megállapítását: ez az elv mi módon nyerjen alkalmazást, a Konferenciára bízta. De nem ellenkezik-e a bona fides-szel, melyet ha csak nem akár a jóig leplébe öltözött erőszaknak nyitni kaput, a nemzetközi jog sem hagyhat figyelmen kívül, hogy ennek a rendelkezésnek az alapján elhalasszák magának az egyenjogúságnak megvalósítását is négy évvel, olyan idővel, mely alatt a nemzetközi élet mai rohanó üteme mellett egészen új külpolitikai helyzet állhat elő.

Ha a Lefegyverzési Konferencia kudarcával kapcsolatosan nemzetközi jogsértéséről lehet beszélni, ezt a jogsértést nem Németország követte el.

b) Annak, hogy Németország a Lefegyverzési Konferenciát otthagya s a Nemzetek Szövetségéből kilépett, logikai folyamánya volt az 1935 március 16.-i új német véderő törvény kiadása. Németország azért hagyta ott a Lefegyverzési Konferenciát s azért lépett ki a Nemzetek Szövetségéből, mert nem volt hajlandó belenyugodni abba, hogy a fegyverkezés terén a többi államokkal való egyenjogúsága ne biztosítassék. Ha megmarad a távolmaradás passzív álláspontján, önmaga biztosítja annak a helyzetnek további fennmaradását, melyet megváltoztatni akart.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a körülményt sem, hogy az új német véderő-törvény kiadása nem követte azonnal a Lefegyverzési Konferencia elhagyását s közel másfél év állt rendelkezésre a végből, hogy az államok közötti egyenjogúság elve közös egyezmény útján biztosítsák.

Az a proklamáció, melyet a birodalmi kormány az új véderő törvény tárgyában a német néphez intézett,¹⁶ rámutat arra, hogy Németország a Szövetségi Ellenőrző Bizottság megállapítása szerint is eleget tett a lefegyverzés terén a versailles-i szerződésből folyó kötelezettségeinek. Ezzel szemben a győztes hatalmak nem teljesítették az általános lefegyverzés tárgyában egyidejűleg vállalt kötelezettségüket. Nem csak az maradt el, hogy fegyveres erejüket a Németországhoz csak megközelítően is hasonló mértékben csökkentsék, hanem egyáltalában meg sem álltak a fegyverkezés terén s az államok egész sora nyíltan tovább fegyverkezett.

Az új véderő törvény szövegét a birodalmi kormány a kihirdetés napján az európai hatalmak berlini nagyköveteivel közölte. Erre a közlésre a három nyugati nagyhatalom jegyzékben válaszolt, s ezekben Németország eljárása ellen óvást emelt.¹⁷

A három jegyzék közül a francia a legélesebb hangú.¹⁸ E szerint a Köztársaság kormánya kényszerítve érzi magát annak megállapítására, hogy a német birodalmi kormány először általában és tudatosan megszegte a nemzetközi jognak azt az alaptételét, hogy egy hatalom sem mentesítheti magát szerződésből eredő kötelezettségei alól s azokat, nem módosíthatja csak a szerződéstköző felek hozzájárulásával és békés megegyezés alapján. Másodszor, hogy ellentétben az 1932 dec. 11.-én kelt öthatalmi nyilatkozattal, melyben a német kormány szabad elhatározásból kijelentette, hogy az általános lefegyverzés, mely Németország számára a többi nemzetekkel való

¹⁶ Lásd e proklamáció szövegét Zeitschrift für Völkerrecht XIX. kötet. 1935. 243-247. lap s Völkerbund und Völkerrecht 2. Jahrgang. 1935. 70-75. lap.

¹⁷ Lásd e jegyzékeket Zeitschrift für Völkerrecht, i. k. 437. és k. 1. és Völkerbund und Völkerrecht idézett évf. 75. és k. 1.

¹⁸ V. ö. Rühland: Der Beschluss des Völkerbundes vom 17. April 1935 über die Frage der Rechtmässigkeit des deutschen Wehrgesetzes vom 16. März 1935. Zeitschrift für Völkerrecht. XIX. kötet 1935. 131-146, különösen 132-133. lap.

egyenjogúságot biztosítani fogja, nem vihető keresztül a biztonság rendszerének előzetes, megalkotása nélkül, Németország tudatosan olyan intézkedéseket tett, melyek legalkalmasabbak arra, hogy ezeket a tárgyalásokat teljesen kilátástalanokká tegyék, mert azok egyik legfontosabb frontjára nézve előre és egyoldalúan befejezett tényeket teremtett.

Az angol és az olasz jegyzék már tartózkodóbb. Az angol jegyzék nem megy bele a német elhatározás nemzetközi jog-szerűségének vizsgálatába, mindössze azt a megállapítást teszi, hogy ez az egyoldalú akció alkalmas a legkomolyabb mértékben növelni Európában a nyugtalanságot. Hivatkozik arra, hogy a német és angol kormány közt megegyezés volt arra nézve, hogy a lefegyverzéssel összefüggő kérdéseket egy berlini találkozón megbeszélik s Németország ezt a megbeszélést nem várta meg.

Az olasz jegyzék kifejezetten elismeri Németországnak az egyenlőségre való jogát s a tiltakozás indokául az angol jegyzékhez hasonlóan arra hivatkozik, hogy a folyamatba tett tárgyalások során Németország maga is elismerte azt az elvet, hogy a versailles-i szerződés szóbanforgó szakaszai egyoldalúan nem módosíthatók.

A francia kormány már a birodalmi kormányhoz intézett jegyzék átadását megelőző napon táviratilag kérte ez ügyben a Szövetség Tanácsának rendkívüli ülésére. való egybehívását az Egyezségokmány 11. cikkének 2 pontja alapján, mely-szerint „a Szövetség minden egyes tagjának jogában áll a Közgyűlés vagy Tanács figyelmét barátságos módon felhívni a nemzetközi viszonyokat érintő minden olyan körülményre, amely azzal fenyeget, hogy megzavarja a békét vagy a nemzetek közt a jó egyetértést, melytől a béke függ.”¹⁹

A francia kormány kezdeményezésére 1935 április 16-án össze is ült a Nemzetek Szövetségének Tanácsa. Az ülés elé a francia kormány terjedelmes memorandumot terjesztett, melyben álláspontját a Németbirodalom magatartásával szemben részletesen kifejtette.²⁰

Olaszország, Nagybritannia, és Franciaország kormányá-

¹⁹ Lásd a távirat szövegét Journal Officiel XVI. année 1935. 569. lap.

²⁰ Journ. Off. i. k. 569—571. lap.

nak képviselői a rendkívüli tanácsulást mag-előzően Stresában konferenciára jöttek össze²¹ s Laval az itt történt megállapodás alapján mmdjárt a tanácsulás megnyitása után a három kormány nevében közös határozati javaslatot terjesztett elő. Ez a határozati javaslat mindenek előtt leszögezi a szerződéses kötelezettségek szentségét, megállapítja, hogy a német katonai törvény, kiadása a versailles-i szerződéssel ellentétben áll s kijelenti, hogy "Németország egyoldalú eljárása semminemű jogot nem kreált. A második részben felszólítja a kormányokat, hogy folytassák a tárgyalásokat oly egyezménynek a Nemzetek Szövetsége keretén belül való megkötésére, mely az 1935 febr. 3.-i (t. i. a Németország által elutasított) lefegyverzési Programm elveinek megfelel. Végül a harmadik rész bizottság kiküldését javasolja azzal a megbízással, hogy dolgozzon ki tervezetet olyan, első sorban gazdasági és pénzügyi jellegű szankciókra nézve, melyek az európai békét veszélyeztető szerződésszegés esetén úgy a tagállamokkal, mint a Nemzetek Szövetségén kívül álló államokkal szemben a jövőben alkalmazandók lesznek.^{21a}

²¹ Lásd e konferenciáról kiadott közös nyilatkozatot Zeitschrift für Völkerrecht i. k. 253-255. lap.

^{21a} A Javaslat teljes szövege a következő:

„A Tanács figyelembe véve, 1. hogy mindennemű szerződéses kötelezettség gondos betartása a nemzetközi élet fundamentális tétele s a béke fenntartásának lényeges előfeltétele, 2. hogy a nemzetközi jog egyik fontos princípiuma szerint egy Hatalom sem mentesítheti magát a szerződés kötelezettségei alól s annak rendelkezéseit n\$M módosíthatja, csak a többi szerződő felekkel történt megegyezés alapján, 3. hogy az 1935 márc. 16.-i törvénynek a német kormány által történt promulgálása ezekkel az elvekkel ellentétben áll, 4. hogy ezen egyoldalú aktus által semminemű jog nem keletkezhetett, 5. hogy ez az egyoldalú aktus, új zavaró elemet vivén be a nemzetközi életbe, szükségképen az európai biztonság elleni támadásként minősül,

Figyelembe vévén másrésről, 6. hogy a brit és a francia kormány az olasz kormány hozzájárulásával 1935 febr. 3-án egy szabad tárgyalás útján megkötendő általános szabályozás tervezetét közölte a német kormánnyal a végből, hogy Európában a biztonság megszerveztessék s Jxogy a fegyverkezésnek a jogegyenlőséget biztosító rendszerben való általános korlátozása megindíttassék, biztosítván egyfidejüleg Németországnak a Nemzetek Szövetségében való aktív közreműködését, 7. hogy Németország fentebb említett egyoldalú akciója nem csak nem egyeztethető össze ezzel a tervvel, de egyenesen olyan időpontében történt, melyben a tárgyalások már folyamatban voltak,

1. Kijelenti, hogy Németország megszegte azt a kötelezettséget

A Tanács hosszú vita után, melyben csaknem valamennyi tagja részt vett, április 17-én változatlanul elfogadta a Laval által előterjesztett határozati javaslatom. A határozatot egyhangúlag hozták, mindössze Dánia tartózkodott a szavazástól. * Úárna képviselője kijelentette, hogy a határozati javaslatnak az a része, mely a Németország újrafegyverkezéséhez fűződő események historikumát-tartalmazza s a német politika felett mond ítéletet, kormányát komoly aggodalmakkal tölti el, mert félős, hogy ez által nem fognak-e olyan nehézségek előállni, melyek a jövőbeni tárgyalások sikerét veszélyeztethetik. A Tanács, ha a javaslatnak ezt a részét határozattá emeli, a bíróság szerepében jár el s kérdés, nem, csökkenti-e annak lehetőségét, hogy igazi jellegét, mint a kibékítés s az egyetértés biztosításának intézménye megőrizhesse.²²

Dacára, hogy a többi delegátusok mind hozzájárultak a ja-

mely a nemzetközi jogközösség minden tagját terheli az általa kötött egyezmények tiszteletben tartására nézve s amely a nemzetközi szerződések minden egyoldalú megszegését elítéli.

II. Felhívja azokat a kormányokat, melyek az 1935 febr. 3.-i programot kezdeményezték vagy ahhoz hozzájárultak, folytassák a megkezdett tárgyalásokat s igyekezzenek a Nemzeteik Szövetségének keretén belül, figyelembe véve az Egyezségokmányban foglalt kötelezettségeket, olyan megegyezést létesíteni, mely, a béke fenntartásának biztosítását illetően, e programban meghatározott cél elérésére szükségesnek látszik.

III. Figyelembe véve, hogy a nemzetközi kötelezettségek egyoldalú visszautasítása veszélyeztetheti magának a Nemzetek Szövetségének is, mint olyan intézménynek létezését, mely a béke fenntartását és a biztonság megszervezését van hivatva biztosítani, kimondja, hogy az ilyen visszautasítás — nem érintve a nemzetközi egyezményekben megállapított rendelkezések hatályát — mikor a népek biztonságát s az európai béke fenntartását érintő kötelezettségekről Van szó, annak megakadályozására a Szövetség tagjai részéről s az Egyezségokmány keretein belül, minden alkalmasnak látszó intézkedést maga után fog vonni. Bizottságot küld ki, hogy javaslatot tegyen e célból olyan rendelkezésekre, melyek a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmányát a kollektív biztonság megszervezésével hatályosabbá teszik s hogy precizírozza különösen azokat a gazdasági és pénzügyi rendszabályokat, melyek alkalmazhatók lennének akkor, ha a jövőben egy állam, akár tagja az a Nemzetek Szövetségének, akár nem, nemzetközi kötelezettségeinek egyoldalú visszautasításával veszélyeztetné a békét". (Journ. Off. XVI. année. 1935. 551-552. lap.)

²² Journ. Off. i. k. 561. lap.

vaslathoz, kétségtelen, hogy annak tartalmát nem mindenik tanácsstag tartotta minden részében helyesnek.²³

A három nagyhatalom épen azért terjesztett elő mindjárt a vita elején közös határozati javaslatot s azért hangsúlyozta a vita folyamán is, hogy annak változatlan elfogadásához ragaszkodik, hogy ez által a többi államokra nézve mintegy fait accompli-t teremtsen, s azok esetleges eltérő álláspontjának figyelembe vételét eleve kizárja. A spanyol delegátus rá is mutatott ennek az eljárásnak szokatlan voltára.²⁴

Mexikó és Argentina képviselői igen tartózkodóan nyilatkoztak s részben kifejezett fenntartással is éltek. Spanyolország delegátusa is kijelentette, hogy a javaslat nincs úgy megszövegezve formailag s egyes pontokat illetően érdemileg fem, amint azt a spanyol kormány óhajtotta volna, de az egyhangúság biztosítása érdekében mégis elfogadja azt, mert lehetetlen meg nem szavazni olyan resolútiót, mely végső elemzésében azt az elvet deklarálja, hogy a jognak diadalmaskodni kell az erőszak felett.²⁵

A Tanács, határozata ebben az esetben is kompromisszum volt, mely ellentétes álláspontok eredőjeként állt elő s amennyivel kevesebbet mond, mint amennyit a francia álláspont feltehetőleg óhajtott volna, ugyanannyi engedményt is tartalmaz más hatalmak részéről az egyhangúság biztosítása érdekében a szigorúbb francia álláspont javára.

Ha már most ezek előrebocsátása után analizáljuk a tanácsi határozatot, megállapíthatjuk, hogy az elég erőtlen reakció a Németország részéről elkövetett állítólagos jogsértéssel szemben. Magát a jogsértés tényét határozottan megállapítja ugyan s megállapítja azt is, hogy Németország egyoldalú eljárása nem teremtett jogot, tehát leszögezi, hogy a versailles-i szerződés katonai rendelkezései jogilag továbbra is hatályban vannak, de az eljárás elítélésén, mint quasi erkölcsi megbélyegzésen túl nem megy s nem tesz intézkedéseket a szerinte jogellenes állapot megváltoztatására. Nemcsak ezt célzó erőszakos intézkedésektől tartózkodik, de még Németországot sem szó-

²³ *Rühland* i. m. 135-136. lap. Külügyi Szemle. XII. évfolyam. 1935. 295-298. lap.

²⁴ Journ. Off. i. k. 554-355. lap.

²⁵ Journ. Off. i. k. 560. lap.

lítja fel az 1935 márc. 16.-i törvény visszavonására. Azt mondhatjuk, hogy a német kormány által, teremtet helyzetet, mint tényleges állapotot tudomásul veszi.

Bizottságot küldött ki, hogy javaslatot tegyen azokra a gazdasági és pénzügyi szankciókra nézve, melyek a nemzetközi kötelezettségek egyoldalú visszautasítása esetén alkalmazandók lennének. Ezek a szankciók azonban kifejezetten csak a jövőben esetleg előforduló esetekre kontempláltak Németországgal szemben ebből az esetből kifolyólag mindennemű szankció alkalmazásától eltekintettek.

A Tanács az április 17.-i ülésen ki is küldötte a javasolt bizottságot, összesen 13 taggal. A bizottság tagjai közt Magyarország is helyet foglal. A kérdés azonban mindeztideig nem nyert szabályozást még a jövőre vonatkozólag sem s nagyon problematikus, hogy a tanácsi határozatban foglalt elgondolás egyáltalában megvalósítható lesz-e. Gazdasági és pénzügyi szankcióalkalmazása ugyanis azzal az állammal szemben, mely nemzetközi jogi kötelezettségét egyoldalúan megszegi, a tagállamoknak az Egyezségokmányban foglalt szankciós kötelezettségét lényegesen kibővítené. A jelenleg hatályban lévő rendelkezések szerint szankció csak azzal az állammal szemben alkalmazható, mely illegitim háborút indít, semmi más nemzetközi deliktummal szemben nincs helye. Ha kimondanák, hogy azzal az állammal szemben is alkalmazhatók a gazdasági és pénzügyi szankciók mely egyéb nemzetközi jogi kötelezettségét szegi meg, ez a tagállamokra olyan súlyos és előre ki nem számítható kötelezettséget róna, melynek vállalásától azok természetesen idegenkednek. Ez egyes államok részéről már az indítvány tanácsi tárgyalása során is kifejezésre jutott, s a szankcióknak az olasz-abesszin viszályal kapcsolatos alkalmazása minden esetre még fokozottabb óvatosságot fog eredményezni.

A német kormány a Tanács április 17.-i határozatára válaszüi április 20-án jegyzéket intézett a Tanácsban képviselt államok kormányaihoz. E jegyzék szövege a következő: „A német kormány kétségbe vonja, hogy azoknak a kormányoknak, melyek a Nemzetek Szövetsége Tanácsában az április 17.-i határozatot hozták, joguk lett volna Németország felett bírónak tolni fel magukat. A tanácsi határozatban Németország újabb diszkriminálására irányuló kísérletet lát s azért azt a leghatá-

rozottabban visszautasítja. Fenntartja magának a jogot, hogy a határozatban érintett egyes részletkérdésekre vonatkozó állásfoglalását a közlőjövöben közölje.”²⁰

A dolog tényleg úgy áll, hogy az április 17.-i határozat távolról sem döntötte el azt a jogi kérdést, Ahogy Németország magatartása jogsértés volt-e vagy sem.

A Tanács nem bírói, hanem politikai testület, határozatai nem az ítélet, hanem a politikai állásfoglalás természetével bírnak. A tanácsi határozat a meghozatalában részt *vett* államok politikai szempontok által irányított véleménye, s ezzel szemben áll Németországnak, mint a másik oldalon lévő érdekelt félnek homlokegyenest ellentétes álláspontja.

Németország magatartásának jogszerűségét csak az összes politikai szem/pontok teljes-kikapcsolásával lehet eldönteni. Az ilyen egészen politika-mentes vizsgálat eredménye nézetem szerint csak az lehet, hogy Németország az 1935 március 16.-Í véderő-törvény kiadásával nemzetközi jogot nem sértett.

A békeszerződések minden kétséget kizáróan szoros kapcsolatot létesítettek a volt központi hatalmakra vonatkozó katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezések s a fegyverkezés általános korlátozása közt. A békeszerződés kifejezett rendelkezése szerint az illető volt központi hatalom azért kötelezi magát a szerződésben. meghatározott katonai, hadihajózási és léghajózási szabályok szigorú betartására, hogy „az összes nemzetek fegyverkezésének általános korlátozása előkészíthető legyen”.

Arra nézve eltérők lehetnek a vélemények, hogy ez a szoros kapcsolat jogilag: miként minősül, de az, hogy maga a kapcsolat fennáll s hogy a volt központi hatalmak lefegyverzésére vonatkozó szabályok jogi sorsa az általános lefegyverzés sorával szorosan összefügg, nem kétség.

A német kormány — mint említettem — azt az álláspontot foglalta el, hogy a versailles-i szerződés szóban forgó része hatályát veszítette azért, mert a Németországgal szemben álló felék: a szövetséges és társult hatalmak, nem teljesítették a saját lefegyverzésükre vonatkozó kötelezettségei, már pedig a nemzetközi jog értelmében a szerződésben foglalt kötelezettség be

²⁰ Zeitschrift für Völkerrecht, i. k. 256. lap.

nerri tartása jogot ad a szerződés egyoldalú felbontásán Németország ezzel a jogával élt.

En 1933 március 2-án tartott magyar jogászegyleti előadásomban úgy nyilatkoztam, hogy a Lefegyverzési Konferencia csődje esetén a békeszerződések katonai rendelkezései ipso iure hatályukat veszítik. Ezek a rendelkezések azért hozattak, hogy a fegyverkezés általános korlátozása, előkészíthető legyen. Ha kitűnik, hogy az általános korlátozás nem valósítható meg, a „cessante razione cessat ipsa lex“ elvénél fogva a békeszerződésekben foglalt rendelkezések hatálya is ipso jure megszűnik. Ezt annyival inkább kétségtelennek tartottam, mert ezek a katonai rendelkezések teljes ellentétben állottak az államok jogegyenlőségének princípiumával, mely a nemzetközi alkotmány egyik leglényegesebb alapelve. Mint ilyenek, csak átmeneti rendelkezések lehettek s csak bizonyos magasabb közérdek biztosítására voltak statuálhatók. Ha ez a ratio elesett, maguknak a rendelkezéseknek is hatályon kívül kellett lépni.²⁷

Az eredmény érdemileg ugyanaz, mint a német kormány által elfoglalt álláspont mellett. Az eltérés csak az, hogy a megszűnés az általam kifejtett nézet szerint ipso iure s nem az illető volt központi hatalom felmondása folytán áll be.

Bármelyik álláspontra helyezkedünk is, a német lépés jogszerűségének kérdése ténykérdéssé zsugorodik. T. i. azzá a ténykérdéssé, hogy a Németországgal szemben álló szerződő felek tényleg nem tettek-e eleget a szerződésben foglalt lefegyverzési kötelezettségüknek, illetőleg hogy maga az általános lefegyverzés tényleg meghiúsultnak volt-e tekinthető? Ügy látszik, tisztában voltak ezzel az április 17.-i tanácsi határozat megszövegezése alkalmával is: a határozat ezért emeli ki, hogy Németország lépése akkor következett be, mikor az általános lefegyverzésre vonatkozó szabályozás tervezete vele már közöltetett, tehát amikor a kérdés a megoldása stádiumában jutott.

Hogy a német lépés nélkül bekövetkezett volna-e a fegyverkezés általános és tényleges korlátozása, az el nem dönthető kérdés. Az azonban kétségtelen, hogy Németországnak minden oka megvolt a gyors és végleges megoldás bekövetkezésében kételkedni. A szerződések értelmezését illetőleg a bona fides

²⁷ V. ö. Búza László: A revízió nemzetközi jogi alapjai. Budapest. 1933. 16-18. lap.

elve a nemzetközi jogban is kötelező, az pedig a bona fides elvével nyilvánvaló ellentétben áll, hogy a békeszerződések által létesített szoros, kapcsolat mellett a volt közponi hatalmak lefegyverzése után 15 év teljen el a nélkül, hogy a volt szövetséges és társult hatalmak fegyverkezésének nemzetközi jogi korlátozása csak egy lépéssé] is. előre haladt volna a megváltulás útján.

A német kormány határozott intézkedéssel véget vetett az örökös halogatás politikájának s egyoldalú elhatározással megszüntette az őt katonai téren egyoldalúan korlátozó nemzetközi jogi rendelkezések hatályát. Hogy ezek a rendelkezések tényleg erőnélküliek voltak, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a német lépés nemzetközi jogkövetkezménye. Egy normát csak addig illet meg a jog elnevezés, míg ott áll mögötte a legerősebb társadalmi hatalom, mely szükség esetén erőhatalommal is kikényszeríti érvényesülését. A Nemzetek Szövetségének Tanácsa kísérletet sem tett arra, hogy a német lépéssel szemben a békeszerződés katonai rendelkezéseinek érvényt szerezzen.

Németország eljárása tehát nemzetközi jogszerű volt s a birodalmi kormányt ez ügyből kifolyólag semmi esetre sem lehet nemzetközi jogsértéssel vagy épen a nemzetközi joggal való teljes szembefordulással vádolni meg. Más kérdés, hogy a német lépés politikailag a legszerencsésebb volt-e?

Nézetem szerint a nemzetek közötti együttműködés és az európai béke biztosítása szempontjaiból nem mondható annak. Azt a bizalmatlanságot, mely bizonyos oldalról Németország külpolitikai törekvéseivel szemben megnyilatkozik, minden esetre fokozta s azt a bizalmi-válságot, mely az egész európai válság karakterét megadja, kétségkívül elmélyítette.

De kérdés, szerencsés volt-e ez a lépés magának Németországnak a szempontjából is? Németország a fegyverkezés terén a többi nemzetekkel való egyenjogúság kivívására törekedett. Érthető, hogy ennek a céljának elérésére minden jogilag rendelkezésérc álló eszközt igyekezett felhasználni. Ezért hagyta; ott a Lefegyverzési Konferenciát s ezért jelentette be a Nemzetek Szövetségéből való kilépését, mert úgy látta, hogy ezzel kikényszerítheti, illetőleg siettetheti a kérdésnek rá kedvező megoldását. A Nemzetek Szövetségének tekintélye és politikai súlya szempontjából mindenestre nagy veszteség volt

Németország távozása s a német kormány joggal számíthatott arra, hogy visszatérésének feltételeket szabhat. A Lefegyverzési Konferenciának s a Nemzetek Szövetségének elhagyása taktikai lépés volt, mellyel Németország a tárgyalások terén kedvezőbb pozíciót biztosított magának. De a márc. 16.-i törvény kiadásával — mely mint már említettem — tényleg csak logikai folyománya volt az előző lépéseknek, helyzete semmivel sem javult, sőt inkább romlott. Azt elérte, hogy önmaga nyíltan felfegyverkezett, de nem biztosította a többi államok fegyverkezésének egyidejű korlátozását, pedig ez nem csak egyetemes nemzetközi és európai szempontból lett volna fontos, hanem a német külpolitika célkitűzéseire is szükségképpen hozzátartozott.

A Lefegyverzési Konferenciára és a Nemzetek Szövetségébe való visszatérés ütőkártyája ma is, a német kormány kezében van, de kérdés, hogy a változott viszonyok közt ezt a kártyát nem lesz-e nehezebb kilátszani?

A III. Birodalom tehát ma nem helyezkedik a nemzetközi joggal szemben az elutasítás álláspontjára. Nem kíván nemzetközi jogi forradalmi, vagyis a nemzetközi alkotmány alapelveinek erőszakos úton való megváltoztatását, sőt a nemzetközi alkotmányt legitim úton sem kívánja gyökeresen megváltoztatni. Ebben a tekintetben lényegesen eltér Szovjetországtól, mely legalább kezdetben a tétéles nemzetközi jogot, csak mint egy bizonyos elkerülhetetlen átmeneti idő jogát ismerte el.²⁸

A Németbirodalom legalább ma, nem a nemzetközi alkotmány megváltoztatására, hanem a nemzetközi alkotmány alapprincípiumának: t. i. az államok közti egyenjogúság elvének helyre állítására törekszik. S ez a törekvése előttünk, magyarok előtt a legnagyobb mértékben csak rokonszenves lehet, mert nem az erőszak, hanem a jog és igazság uralmáért folytatott küzdelem s olyan célokat tart szem előtt, melyeknek megvalósítása Magyarországnak is legelső törekvése; ezeknek a magyar törekvéseknek is töri az utat a nemzetközi életben.

²⁸ V. ö. Korovin: Das Völkerrecht der Übergangszeit. Berlin. 1929.

II.

Ez a helyzet képe ma. Hogy a jövő miképen fog alakulni, az más kérdés. Igen valószínű, hogy Németország az egyenjogúság kivívása után új külpolitikai célokat fog maga elé tűzni. Hogy ezekért az új célokért folytatott küzdelemben miképen fog helyzete a nemzetközi joggal szemben alakulni, arra ma határozott választ senki sem adhat. Hiszen egy politikai küzdelem eszközeit mindég az adott helyzet határozza meg, ez pedig előre ki néni, számítható. Csak egyet tehetünk vizsgálat tárgyává, azt, hogy a nemzetiszocializmus politikai elveinek érvényesülése minő-nemzetközi jogi „következményekkel járna a többi államokra s az egész nemzetközi jogközösségre nézve? Mennyiben változtatná meg a hatályban lévő nemzetközi jogot, sőt esetleg magának a nemzetközi alkotmánynak a rendszerét is?

Itt tehát-nem egy már tényleg érvényesülő hatással állunk szemben, nem a német birodalmi kormány által hivatalosan bejelentett törekvésekkel, hanem annak a politikai rendszernek nemzetközi jogi konzekvenciáival, melyen a III. Birodalom 'belső alkotmánya fölépül.

Ezek a nemzetközi jogi konzekvenciák egyelőre csak jlméleti tételek s a viszonyok alakulásától függ, hogy mennyiben fognak valaha is realizálódni. De a dolog természetében rejlik, hogy az a következetesen végiggondolt politikai rendszer, melyet egy hatalmas nép magáévá tett s melynek érvényesülésében jövőjének biztosítékát látja, minden vonatkozásban való érvényesülésre törekszik.

Először is meg kell állapítanom, hogy a vezérfelv, mely a III. Birodalom alkotmányának alapját képezi, éles ellentétben áll azzal a liberális-demokratikus felfogással, mely a Nemzetek Szövetsége megszervezésénél alapul szolgált. A világháború előtt a nemzetközi életben, ha jogilag nem is, tényleg a nagyhatalmak diktatúrája érvényesült s csak a Nemzetek Szövetségének megalakulásával vonult be bizonyos mértékben a demokráÜSus elv, melynek következtében a közép- és kis államok is befogást nyertek és pedig a nyilvánossági elve alapján, a nemzetközi ügyek intézésére. Ez a változás akkor következett be, mikor több nagyhatalom belső államjog berendezésében viszont

szakított a demokrácia elvéve s a diktatúra rendszerére tért át. Ez az átalakulás következett be — Szovjetországtól eltekintve — a fasiszta Olaszországban és később a hitleri Németországban is. Ez a változás — ha a diktatúra mint alkotmányjogi rendszer állandósul — aligha fog hatás nélkül maradni a Nemzetek Szövetségének sorsára s ez által a nemzetközi jog fejlődésére.

Németország konfliktusa a Nemzetek Szövetségével egyelőre nem a Szövetség szervezetében érvényesülő alapelvek, hanem a fegyverkezési egyenjogúság kérdése miatt keletkezett. Valószínű, — különösen ha a Nemzetek Szövetsége az Olaszország ellen elrendelt szankciók ügyét prestige-ének megnövekedésével fejezi be — hogy Németország a Szövetségbe visszatér. Visszatérése esetén valószínű az is, hogy a Nemzetek Szövetsége politikájának s esetleg szervezetének is olyan módosítására fog törekedni, mely a vezéri elvnek inkább megfelel s szakít azzal a liberális-demokratikus felfogással, melyet a német államjog már elvetett.

Még döntőbb fontosságú másodszor a nemzetközi jog alakulása szempontjából az a körülmény, hogy a nemzeti-szocializmus az individualizmussal teljesen szembehelyezkedve, a nép természetes életegységéből indul ki. A legfőbb politikai-érték a népi életegység, az állam csak eszköz ennek szolgálatára. Az állam célja a testileg, lelkileg azonos lények közösségének fenntartása és továbbfejlesztése. Az állam a nemzeti-szocializmus szerint egy magasabb kultúra létrejövetelének előfeltétele, de nem oka annak. Ezt az okot kizárólag a magasabb kultúrára képes *faj* teremtimeg.²⁹

A nemzetisocializmus megegyezik a fasiszmussal abban, hogy nem az *egyén* érdekeire, hanem a közérdekre tekint. Az alapgondolat mindkettőnél az individualizmust elvető kollektivizmus, míg azonban ez a kollektív lény a nemzeti szocializmusnál a nép, a nemzet, addig a fasizmus sarkpontja az állam, melyet nem a nemzet hoz létre, hanem amely ellenkezőleg megalkotja a nemzetet.³⁰

²⁹ Hitler: Mein Kampf. München 1933. 431. és 433. lap. Alfred Rosenberg: Das Wesensgefüge des Nationalsozialismus. München 1934. 15. lap.

³⁰ V. ö. Gurke: Volk und Völkerrecht. Tübingen 1935. 17. lap.

A nemzetiszocializmus szerint a nép a vérközösség által összekapcsolt egyének összessége³¹ s ez a nép a mely állammá szervezkedik. Tehát nem az állam határozza meg a maga jogszabályaival, hogy ki tartozik a népehez. Az állampolgárság s a néphez való tartozás nem azonos fogalmak. Ez a gondolat nagyon éles tételes, jogi kifejezésre jut 1935 szept. 15.-i német birodali polgárságról szóló törvényben, amelykülönbséget tesz az állampolgárság (Statsangehörigkeit) és a birodalmi polgárjog (Reichsbürgerrecht) között s ez utóbbit nem mindenik német állampolgárnak adja, meg.³²

Ezzel az alapgondolattal van összefüggésben, hogy a III. Birodalom tételes közjoga a nem árja származásúakat a német nép közösségéből kirekeszti s részükre a jogegyenlőség elvével ellentétben álló különös jogi helyzetet statuál.³³

Amíg befelé a Volkstum fogalma kizár bizonyos egyéneket a népi közösségből, akik különben az állam jogi szervezetéhez tartoznak, kifelé szükségképpen a néphez tartozókhöz tekint olyan egyéneket, akik az állam kötelei kívül állnak.

Az előbbieket kirekesztése a német nép közösségéből nem érinti a nemzetközi jogot. A versailles-i szerződés tudvalevően nem tartalmazza a kisebbségek védelmére vonatkozó azokat a rendelkezéseket, melyek a többi békeszerződésekben foglaltatnak s amelyek külön kisebbségi szerződések, illetőleg deklarációk alapján Középeurópa keleti részének államait kötik. Németország mindössze Felsősziléziában van a kisebbségek védelmére kötelezve annak a speciális egyezménynek az alapján, melyet Lengyelországgal 1922. május 15-én kötött. Nincs tehát nemzetközi jogszabály, amely eltiltaná Németországnak, hogy a faji, nyelvi vagy vallási kisebbséghez tartozó egyénekre nézve a jog-, egyenlőség elvével ellentétben álló különös jogi helyzetet statuáljon.

Az elv kifelé való érvényesülése azonban már tételes nemzetközi jogszabályokba ütközik: új jogszabályok statuálását,

³¹ M. R. Gerstenhauer: Der vö-lkische Gedanke in Vergangenheit und Zukunft. Leipzig, 1933. 1.12. lap.

³² Lásd Die Nürnberger Grundgesetze. Carl Heymanns ver Berlin. 16—18. 1.

³³ V. ö. Preuss: La théorie raciale et la doctrine politique du National-socialisme. Revue générale de droit intern, public. 41. Année 1934 661-674. lap.

illetőles a Hatályban lévők módosítását tenné szükségessé. Ez az ont, melyen a nemzetiszocializmus elmélete szükségképen a nemzetközi jog mélyreható, módosulását involválja. A nemzetiszocializmus elméletének megfelelő, jövő nemzetközi jog. a *népek* egymás közötti érintkezésének joga lenne, alanyai a népek lennének, tényleg a „népek jogává” alakulna át, aminek a német jogi terminológia a „Völkerrecht“ kifejezéssel különben is nevezi.³⁴

Hogy a vérközösség elvén nyugvó népnek ez az összetartozása minő nemzetközi jogi formában biztosíttassék, arra a nemzetiszocializmusnak hivatalos programja nincs. Csak teoretikusok elméleti elgondolásaival állunk szemben s ezek az elgondolások meglehetősen tarka képet mutatnak. A legtermészetesebb megoldás az ugyanazon néphez tartozó egyéneknek egy állami szervezetben való egyesítése lenne, ami az állami határoknak az ethnikai határokhoz, igazodó revízióját tenné, szükségessé. Középeurópa keleti részének nemzetiségi viszonyai mellett azonban tiszta nemzeti államok alakítása keresztülvihetetlen s megoldhatatlan az egész németséget magábfoglaló német állam megteremtése is. A nemzetiszocializmus lényegéből folyó követelmény a Németországgal határos német-lakta területeknek, első sorban Ausztriának a Németbirodalommal való egyesítése. De hogy volna ez az egyesülés keresztülvihető a más nemzetiségek közé beékelt német szigetekkel?

Ezeknek az egységes Németországhoz való csatolására nézve az irodalomban még a lakosság kötelező kicserélésének bizarr, 'gondolata is felmerült.³⁵ E szerint az erdélyi szászok a magyar Dunántúlra volnának telepítendőek, az ily módon kiszorított magyar lakosság viszont a trianoni Magyarországgal határos jelenlegi román területen helyeztetnék el s az egy néphez tartozó egyének egy összefüggő területen alkotnának saját állami szervezetet.

A lakosság kötelező kicserélésének gondolata nem új, sőt az az 1923 január 30.-i lausanne-i szerződés értelmében a török

³⁴ V. ö. *Raschhofer*: Volk, Nation und Völkerrecht, a Dr. Hans *Frank* szerkesztésében megjelent Nationalsozialistisches, Handbuch für Recht und Gesetzgebung München, 1935. c. kiadványban. 99-116. lap.

³⁵ Dr. S. *Lichtenstaedter*: Die siebenbürgische Frage. Leipzig (Gustav Engel Verlag) 1934.

és görög lakosság bizonyos rétegeire tényleg meg is valósult. E szerződés értelmében a török területen megtelepült görög keleti vallású török állampolgárok s a görög területen megtelepült mohamedán vallású görög állampolgárok Konstantinápoly görög és Kelet-Thrácia mohamedán lakosai kivételével kötelezően kicseréltek. Hasonló gondolat nyilvánult meg az 1919 nov. 27-én kötött bolgár-görög egyezményben is, de azzal az igen lényeges eltéréssel, hogy ennek értelmében itt a lakosság nem kötelezően cseréltetett ki, csak a kölcsönös kivándorlás „módszertartott elő az által, hogy a kivándorló ingatlanát egy Vegyes Bizottság közbejöttével az érdekelt állam megvette, s az ugyanennek a Vegyes Bizottságnak a közreműködésével a másik államból bevándorlóknak adta el tovább.”³⁶

Ez a gondolat azonban csak alacsony kultúrájú népeknél valósítható meg s ezeknél is az egyéni szabadság olyan brutális elkobzása, hogy attól azoknak az államoknak is vissza kell riadniuk, melyek berendezésükben az individuális és liberális gondolatot elvetették. Távol áll tőlem, hogy ezt a kicserélési tervet a nemzetiszocializmus programjaként állítsam be.

Az egyik szélén áll azoknak a tisztán elméleti elgondolásoknak, amelyek a nemzetiszocializmus alapját képező „népi” elvnek a nemzetközi életben való alkalmazására vonatkoznak. Ezzel a tervvel már szöges ellentétben áll az a felfogás, melynek *Walz*, a kiváló boroszló-i nemzetközi jogász adott kifejezést, s amely az idegen állam-területén élő néptöredékek nemzetközi jogi elismerését a részükre nemzetközi jogilag biztosított kulturautonomiában látja.³⁷

Abban ez a két felfogás megegyezik, hogy ha a nép tétetik is a nemzetközi jog alanyává, a nép a maga állami szervezetében alapja a nemzetközi jogi szervezkedésnek,³⁸ így mind a kettő inkább az államok átszervezését, mint a nemzetközi alkotmány lényeges megváltoztatását jelenti.

Nem hiányzik azonban olyan felfogás sem, mely a „népszemélyiséget” az állam helyébe akarja a nemzetközi szervez-

³⁶ V. ö. Búza: A »Kisebbségek jogi helyzete. Budapest 1930. 10-11 és 61—2. lap.

³⁷ *Walz*: Nationalsocialismus und Völkerrecht. Völkerbund und Völkerrecht. I. Jahrgang 1934. 473479. közelebről 475. lap.

³⁸ V. ö. *Walz* i. m. i. h.

kedés alapjává tenni.³⁹ Ez a felfogás már egészen új nemzetközi jogot jelent. A népszemélyiség, mint nemzetközi jogalany „az állandó mozgást, a változó határokat s a történelmi változásokkal szemben való rendkívüli érzékenységet”⁴⁰ jelenti s így olyan nemzetközi jogot tételez fel, mely e jogalany dinamikus karakterének megfelel.

A népegység megteremésének nemzetközi jogi problémája tehát egyelőre nyitott kérdés a nemzetiszocializmus számára is. Hogy minő formában s minő eszközökkel fog megvalósulni s hogy egyáltalában megvalósul-e valaha, az a jövő kérdése, s a tényleges erőviszonyok alakulásától függ. De azzal tisztában kell lennünk, hogy a német nép nemzetközi jogi egységének követelménye nem tisztán elméleti tétel, hanem gyakorlati politikai Program; a nemzetiszocializmus lényegéből folyó követelmény, mely Németország nemzetközi jogegyenlőségének biztosítása után következő távolabbi programmpontja a hitleri Németország külpolitikájának. Távolabbi, de nem a legvégső, mert egy életerős nemzet külpolitikájában nincsenek végső célkitűzések, illetőleg ez a végső célkitűzés soha nem konkretizálható s tulajdonképpen mindég ugyanaz: biztosítani mindazt, amiti a nemzet jövője és fejlődése érdekében egyáltalában elérni lehet. A nemzetközi jogi szabályozás nem veheti el ezt a célkitűzést, csak azokat az eszközöket korlátozhatja, melyek e cél elérésére igénybevehetők.

A külpolitikai céloknek ez a rugalmassága magyarázza meg a Volkstum fogalmának, annak a fogalomnak szándékos rugalmasságát is, melyet a nemzetiszocializmus a jövő nemzetközi jogának alapjául vesz. Mik a német néphez való tartozás kritériumai? Elvileg a vérnek a közössége. Ez a kritérium negatívén könnyen lehetővé teszi olyan egyéneknek a német népközösségből való kizárását, kiket jelenlegi vezetői kívánatosaknak nem tartanak. De pozitívén nem írja szabatosan körül, hogy kik a német népközösség tagjai. Épen a szabatos körülírásnak ez a hiánya adja meg a fogalom rugalmasságát.

Az kétségtelen, hogy a német népközösséghez való tartozás a nemzetiszocializmus felfogása szerint nem az, odatartozás

³⁹ Árpád Török: Nationalstaatsidee und Völkerrechtsordnung. Zeitschrift für Völkerrecht. XVIII. Band 1934. 249-294. lap.

⁴⁰ I. m. 273. lap.

érzésének szubjektív momentumán nyugszik. Ez az individuális-liberális felfogás álláspontja, melyet a nemzetiszocializmus a legélesebben elvet. Szerinte a hovatartozás kérdésié a közösség;? akarata alapján s a közösség érdekeinek megfelelően dönthető el.'

Ez az álláspont, amennyiben nemzetközi jogilag is érvényesülni tud, óriási lehetőségeket biztosít Középeurópában a német imperializmus számára.

Nézetem szerint nem lehet a nemzetiszocializmusnak ezt a nemzetközi jogi felfogását tisztán elméleti alapon értékelni. A nemzetiszocializmus nem elvont elmélet, hanem az életben tényleg érvényesülő s a jövőben még fokozottabban érvényesülni akaró politikai erő. Ránk, magyarokra nézve az értékelés egyetlen helyes módja csak az lehet, hogy a magyar érdekek szempontjából vizsgáljuk a nemzetiszocializmus megvalósulásra törekvő elveinek nemzetközi jogi hatását.

A népi közösségnek a nemzetközi szervezkedés alapjává tétele szükségképpen kizárja a Szent Korona területi egységének helyreállítását s legfeljebb arra nyújt lehetőséget, hogy az elszakított területen élő magyar véreinkkel egy nemzetközi közösségben egyesüljünk. Az a kérdés, mi a magyar külpolitika végső célkitűzése?

De nem szabad figyelmen kívül hagynunk a népközösséghez való tartozás fogalmának erősen rugalmas voltát sem, mely számunkra újabb veszedelmeket rejt magában, nemcsak az utódállamok területén élő magyarok szempontjából, akik néveléssel s más „objektív” eljárások segítségével erőszakosan leszakíthatók a magyar népközösség testéről, hanem a csonka-, országban élő magyarok szempontjából is. Hol van a biztosíték arra, hogy idegien származású magyar testvéreinket, akik generációkon keresztül teljesen magyarokká váltak, nem fogja-e valamikor a német imperializmus, esetleg akarata ellenére is, mint elmagyarosított németeket a maga számára követelni..

Az hiú ábránd, hogy a népi egységnek, mint a nemzetiszocializmus alapelveinek érvényesülése kizárná a nemzetközi életben a hatalmi tény jogképző erejét.⁴¹ A néphez való tartozás kérdésének eldöntése, valamint a különböző nemzetek különböző

⁴¹ Török Árpád: A nemzetiszocializmus nemzetközi jogi szemlélete. Külügyi Szemle. XII. évf. 4935. 367-372. közelebbről 370. lap.

ütemű szaporodása, illetőleg az ez által indokoltá váló határmódosítások mind olyan kérdések, melyek tág lehetőséget nyújtanának a hatalmi tények által való jogalkotásnak.

Amíg tehát a III. Birodalom legközelebbi külpolitikai célkitűzései olyanok, melyeknek megvalósítása a magyar érdekek szempontjából is felette kívánatos, ja nemzetiszocializmus alap-tételéből eredő konzekvenciák a jövő nemzetközi jogát illetőleg óvatosságra intenek. Kétségtelen ugyan, hogy a német imperializmus veszélye a nemzetiszocializmustól függetlenül is fennáll, de mégis vigyáznunk kell, hogy olyan tételeket ne tegyünk magunkévá és ne segítsünk diadalra, melyek a német imperialista törekvéseket elméletileg is alátámasztják s egyébként is a magyar aspirációk megvalósításának útjában fognak állni.